

THE MAIN CHARACTERISTICS OF THE SPANISH "CONQUISTA" OF PRE-COLUMBIAN CIVILIZATIONS

Răzvan Victor Pantelimon

Lecturer, PhD, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: This paper aims to present some of the main features of the "Conquista" process, the conquest by Spain of territories belonging to pre-Columbian civilizations, in order to understand its defining and main characteristics. We will begin with a brief analysis of the causes that led to the development of this process and of the context in which it took place, and then we will proceed with an extremely brief presentation of the main moments of the conquest (we will not insist very much on this presentation of the historical events, because they are very well known and there are many specialized and popularized works that deal with this issues). Later, we will analyse and describe at large the main features of this process and its consequences.

Keywords: Discovery, Conquista, Spain, Pre-Columbian Civilizations, New World

Niciodată în istoria omenirii nu a avut loc un eveniment asemănător cu procesul de cucerire a Americii de către conquistadori în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Cucerirea unui continent gigantic prin acțiunea și acțiunea câtorva aventurieri care va da Monarhiei spaniole unul dintre cele mai mari teritorii coloniale este, în viziunea multor autori, o faptă ce nu își are egalul în istoria omenirii. Afirmatia anterioară poate fi confirmată printr-o serie de elemente și caracteristici singulare ale acestui proces, care îl diferențiază de alte fenomene sau procese de cucerire și care îi dau unicitate.

La prima vedere Conquista ar putea părea o operațiune militară, organizată, centralizată la care participă armate numeroase și în care au loc bătălii spectaculoase, dar cu excepția câtorva cazuri izolate realitatea nu a fost deloc așa. Cucerirea Americii a fost un proces scurt, de nu mai mult de 60 de ani în care, prin diferite acțiuni, câțiva oameni, au fost capabili să exploreze un vast teritoriu și să învingă mari imperii și triburi mai mici, nu numai prin arme, ci și printr-o abilitate și inteligentă utilizare a diplomației, a politicii și a altor aspecte care au înclinat balanța de partea lor.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, majoritatea țărilor occidentale cu ieșire la Oceanul Atlantic au manifestat tendința de a descoperi un drum direct pe mare spre „Catay” și „Indii — patria mirodeniilor” unde se credea că există și foarte mult aur. Totodată, însă, în urma cuceririlor otomane, țărilor din Europa occidentală le era tot mai greu să folosească vechile căi terestre combinate cu cele maritime, din răsărit, ce duceau spre Asia de sud și de est. Căile maritime de sud spre „Indii” erau monopolizate de Portugalia, ca atare celorlalte țări de pe malul Atlanticului le rămânea deschisă, spre sfârșitul secolului al XV-lea, numai calea spre apus, iar călătoriile pe distanțe lungi au devenit posibile în urma succeselor realizate în a doua jumătate a secolului al XV-lea, în domeniul construcției de corăbii și al navigației.¹

Marile descoperiri, explorările geografice din perioada lor de glorie au găsit în puterea de expansiune a statelor europene unificate și centralizate o solidă bază de acțiune și un principiu de

¹ Friederici, Georg, *El carácter del descubrimiento y de la Conquista de América*, México: Fondo de Cultura Económica, 1973, p. 255.

organizare metodică. Din momentul în care a devenit evidentă rentabilitatea lor, explorările au încetat să rămână preocupări ale unor indivizi, căci depășeau posibilitățile lor economice, începute după îndelungate eforturi în veacurile XII-XIV, descoperirile și colonizările ulterioare devin probleme de stat, cu consecințe decisive.²

Faptul că tocmai Spania a fost cea dintâi care a trimis, în 1492, spre vest mica flotilă a lui Cristofor Columb, se explică însă prin condițiile istorice din această țară de la sfârșitul secolului al XV-lea. Una dintre aceste condiții a fost întărirea, în ultimul sfert al secolului al XV-lea, a puterii regale spaniole, care înainte era limitată. Consolidarea ei începuse în 1469, când regina Isabella a Castiliei s-a căsătorit cu Ferdinand, moștenitorul tronului Aragonului. Peste zece ani acesta a devenit rege al Aragonului, și astfel, în 1479 s-au unit, de fapt, cele mai mari state din peninsula Iberică — Castilia și Aragonul — și a luat ființă Spania, ca stat unitar, iar printr-o politică îndrăznească, puterea regală s-a întărit. Sub presiunea forțelor unite ale Castiliei și Aragonului, ultimul stat musulman din peninsula Iberică — emiratul Granadei — n-a putut să reziste multă vreme. La începutul anului 1492 trupele spaniole au intrat în Granada. Perioada Reconquistei — recucerirea de către principii creștini a teritoriilor din peninsula Iberică ocupate în anul 711 de musulmani — „mauri” — s-a încheiat după opt secole. Astfel, din state slăbite de lupte interne, de anarhie, sub conducerea „regilor catolici”, s-a creat o singură țară, puternică, relativ unificată. Spania unită, care devenise cel mai puternic stat vest-european, a pășit pe arena mondială.³

Actorul principal al cuceririi Americii va fi *conquistadorul*, un model dezvoltat pe parcursul veacurilor *Reconquist-ei* care a împins o parte a populației spre viața militară, discreditând într-o măsură profesiunile active, creatoare, socotite dezonorante în mediul nobiliar, în schimb, s-a constituit o puternică armată, instrument al monarhiei. Spania a fost împinsă spre expansiune, spaniolul deveni *señor soldato*, curajos, temerar chiar, dar și violent și rapace. Spaniolii, și în primul rând *hidalgos*, se transformă, în virtutea împrejurărilor — Reconquista a jucat în acest sens un rol important —, într-o națiune războinică, în *conquistadores* duri și intoleranți, care prețuiau înainte de toate meșteșugul armelor, viața războinică și jaful.⁴

Adevăratul *hidalgo* (*hijo de algo*) e viteaz, dar și orgolios uneori până la ridicol. Prototipul său ideal este El Cid, eroul național spaniol, care întruchipează triumful voinței, care încearcă imposibilul, deci tot ce pare a depăși forțele, posibilitățile omenești. Hidalgo provoacă destinul, i se opune, el preferă războiul, păcii; îndură, mândru, lipsuri și mizerii, nu se pleacă în fața inevitabilului. El e fanatic, spiritul său de cruciat este însă și spiritul aventurierului, dornic de pradă, de averi câștigate cu spada, spiritul cuceritorului neînduplecat. „Virtuți și vicii întruchipate în același individ. E omul Renașterii pe fond spaniol”⁵.

Hidalgos, dar și orașenii din Andaluzia, practicau incursiuni permanente de jaf în teritoriile maure în perioada Reconquist-ei. Cucerirea Granadei a pus capăt războiului purtat în Spania aproape fără întrerupere împotriva maurilor „necredincioși”, război care devenise o meserie pentru multe mii de nobili cu proprietăți mici — „hidalgo”. Rămăși astfel fără ocupație, ei deveniseră și mai primejdioși pentru monarhie și pentru orașele spaniole în dezvoltare, decât în ultimii ani ai Reconquist-ei, când regele, în alianță cu orașele, trebuise să ducă o luptă înverșunată împotriva bandelor tâlhărești. Obișnuiți cu asemenea razii, ei s-au trezit fără rosturi după cucerirea emiratului Granadei și nu e de mirare că tocmai Andaluzia va oferi cel mai numeros contingent de *conquistadori* ai Lumii Noi, că cei plecați sa-și caute norocul în Indii vor jefui pe băștinași, așa cum au făcut „și în țările maurilor”, după cum se consemnează în cronicile despre cucerirea Americii. Și acești oameni, plămădiți în timpul *Reconquist-ei*, în condițiile social-economice ale Spaniei feudale,

² Belu, S., Goldenberg, S., *Epoca marilor descoperiri geografice*, București: Editura Științifică, 1971, p. 90

³ Maghidovici, I. P., *Istoria descoperirilor geografice*, București: Ed. Științifică, 1959, p. 163.

⁴ Grunberg, Bernard, „El universo de los conquistadores: resultado de una investigación prosopográfica” în *Signos Históricos*, nr. 12, iulie-decembrie, México: Universidad Autónoma Metropolitana, 2004, pp. 97-98

⁵ Belu, S., Goldenberg, S., *Op. Cit.*, p. 90

au constituit forța de șoc, au format cadrele marilor expediții de explorare, de cucerire și de colonizare.⁶

Alături de factorii enumerați anterior sunt și alte elemente care au fost determinante în declanșarea procesului de descoperire și apoi de cucerire a Americii. Fără a avea pretenția exhaustivă putem enumera următorii factori:

- Dorința de extindere a comerțului european cu Orientul.
- Exemplul cruciadelor care au fost procese, nu numai de cucerire, ci și de explorare.
- Motivația religioasă - întotdeauna prezentă în aceste cazuri - de a cuceri nu numai teritorii, ci și sufletele pentru religia creștină.
- Dorința de a găsi o nouă cale, poate mai scurtă sau poate mai puțin periculoasă, pentru a ajunge în Indii, teritoriu considerat plin de mirodenii și de mărfuri prețioase și fine.
- O mentalitate aventuroasă, alimentată de setea de cucerire și căutarea de aur.

Etapile principale ale cuceririi Americii de către europeni au fost: descoperirea, cucerirea, evanghelizarea și colonizarea⁷. În continuare vom analiza caracteristicile primelor trei dintre aceste momente, cel de al patrulea fiind mult mai de durată și depășind analiza propusă aici.

Regii catolici Isabela și Ferdinand l-au trimis în mod expres pe Cristofor Columb într-o campanie de descoperire a unor noi ținuturi, cu scopul de a lărgi posibilitățile și zonele de exploatare naturală și minieră a regatului lor. După două luni de navigație, Columb a sosit pe insula Guanahaní (Bahamas actual) în 1492, acesta fiind primul său contact cu noul continent. Mai târziu el a pretins insula aceasta, plus teritoriile cunoscute astăzi drept Cuba și Republica Dominicană, ca posesiuni spaniole. Columb a făcut alte trei călătorii, în care a explorat teritorii din America de Sud și America Centrală și din Caraibe. Obiectivul principal al acestor explorări a fost de a profita pe deplin de bogăția naturală care ar putea fi obținută din aceste zone, cu un interes deosebit în exploatarea perlelor, aurului și pietrelor prețioase.

Problema principală imediat după ce știrea descoperirii „Indiilor de vest” de către Columb a ajuns în Europa, era modalitatea prin care spaniolii își puteau asigura dominația legală asupra acestui teritoriu, în condițiile în care Portugalia revendica și ea o serie de descoperiri în aceeași perioadă. În opinia monarhiei portugheze prin călătoria lui Columb fuseseră încălcate drepturile acordate Portugaliei în 1452—1456 de către papii Nicolae al V-lea și Calixt al III-lea, drepturi pe care le recunoscuse Castilia în 1479 și care fuseseră confirmate ulterior de papa Sixt al IV-lea în 1481. Aceste drepturi le dădeau stăpânirea asupra pământurilor descoperite la sud și est de capul Bojador „până la indieni”. Doi monarhi „dintre cei mai creștini” — regina Castiliei și regele Portugaliei — își disputau drepturile asupra teritoriilor de dincolo de ocean. Castilia se bazuia pe dreptul primului descoperitor, iar Portugalia, pe hotărârile papale anterioare. Singurul arbitru care putea să rezolve pe cale pașnică conflictul dintre regi era însuși Papa, autoritatea catolică supremă.

La 3 mai 1493, două luni după întoarcerea lui Columb, prin bula „Inter cetera” („Printre altele”) papa Alexandru al VI-lea a acordat coroanei castiliene drepturi asupra pământurilor pe care le-a descoperit sau avea să le descopere în viitor — „pământuri aflate în regiunea părților apusene și pe ocean” și care nu aparțin nici unui rege creștin. Are astfel loc așa-numita „prima împărțire a lumii”.⁸ Hotărârea papală a stat la baza tratatelor diplomatice dintre spanioli și portughezi, care s-au terminat prin încheierea unui faimos tratat în orașul Tordesillas (7 iunie 1494).

După părerea mai multor istorici, în anii 1493—1494, Portugalia și Castilia urmăreau în mod vădit să împartă între ele globul pământesc, cu toate că în bula „Inter cetera” și în tratatul spaniolo-portughez din 1494 se indica o singură linie de demarcație, și anume cea din Oceanul Atlantic. Însă chiar în 1495 portughezul Ferrer a formulat o părere opusă, probabil mai

⁶ Lafaye, Jaques, *Los conquistadores*, Madrid: Siglo XXI Editores, 1981, p. 13

⁷ Elliott, J. H., „The Spanish Conquest and settlement of America” în Leslie Bethell (editor), *The Cambridge History of Latin America. Volume I*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997, p. 153.

⁸ Lomelí, Claudia López, *La polémica de la justicia en la conquista de América*, Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 2002, p. 85

corespunzătoare adevăratelor intenții ale „înaltelor părți contractante”: el socotea că linia de demarcație este fixată numai pentru ca vasele castiliene să aibă dreptul de a face descoperiri la vest, iar cele portugheze, la est de „meridianul papal”. În realitate, e puțin probabil ca vreunul dintre autorii bulelor papale sau dintre experții întruniți în 1494 la Tordesillas să fi putut prevedea, înainte de încheierea primei expediții în jurul lumii a lui Magellan (1522), că spaniolii și portughezii, înaintând în direcții opuse, se vor întâlni într-adevăr la „antipodi”. Existența Oceanului Mondial unic care înconjură tot globul a fost dovedită abia după călătoria lui Magellan în jurul lumii. Scopul demarcației era, nu împărțirea globului pământesc între Spania și Portugalia, ci numai indicarea unor căi diferite pe care puterile maritime rivale să descopere pământuri noi.⁹

Odată rezolvată problema împărțirii a ceea ce astăzi am numi „sfere de influență”, apare necesitatea justificării juridice a cuceririi și ocupării acestor noi teritorii. Cucerirea și încorporarea de către europenii secolului al XV-lea a civilizațiilor, culturilor, societăților sau a indigenilor, locuitori ai teritoriilor respective, se bazau pe trei argumente (modele) principale:

- „Teritoriu al nimănu” (*res nullius*), principiu care presupunea că acele teritorii nu aparțineau în mod legal nimănu, ignorând-se dreptul de proprietate al indigenilor, ceea ce permitea ocuparea și distribuirea acestor teritorii între statele europene.
- „Teritoriu pentru creștinism”, principiu care a dus la decizia de a răspândi creștinismul printre locuitorii Americii, permițând convertirea lor forțată în cazul refuzului de a accepta această religie. Au existat și o serie de conquistadori care susțineau că „indienii nu au suflet” negând condiția umană a popoarelor originale și ca atare și posibilitatea convertirii acestora la creștinism.
- „Dreptul de cuceritor” al europenilor asupra civilizațiilor sau societăților indigene care la rândul lor cuceriseră alte populații native, asupra resurselor naturale sau a bogățiilor acumulate de unii indieni de la alții, precum și în cazul impunerii folosirii locuitorilor ca o mână de lucru forțată, drept care corespundea celor care domină teritoriul.¹⁰

Abordarea aceasta în care teritoriul nou descoperit era un teritoriu fără stăpân, ai cărui locuitori, considerați în cel mai bun caz „sălbatici”, dacă nu chiar sub-oameni, trebuiau creștinați, chiar și cu forța dată de dreptul de cucerire, vor rămâne o constantă mulți ani și își vor găsi expresia în însăși calificarea acestui continent drept „Lumea Nouă”. În faza incipientă a cuceririi va intra în circuit termenul „Lumea Nouă” – „Orbis Novus” – lansat de Pedro Mártir de Anghiera, un cărturar de origine italiană aclimatizat la curtea Isabellei de Castilia și recunoscut ca primul istoric al „Lumii Noi”. Pentru următoarele două sute cincizeci de ani, cel puțin, opoziția dintre „Lumea Veche” și „Lumea Nouă” a fundamentat, în imaginarul european, concepția dominantă referitoare la imaginea lumii și la locul rezervat Europei și popoarelor ei în ordinea planetară.

Eurocentrismul subiacent opoziției este mai mult decât evident și a făcut, în timp, obiectul unor multiple critici: „noutatea” Americilor – nejustificată de vârsta lor reală, măsurabilă în ere geologice și în mii de ani de locuire umană – se definea prin raportare la repere arbitrare, instituite prin bunăvoința conchistadorului european care confunda necunoașterea celui alt cu inexistența acestuia și actul temerar al descoperirii cu actul suprem al creației. Prima inițiativă a lui Columb la descoperirea pământurilor de peste Atlantic, așa cum o arată relatările din jurnalele sale de bord, a constituit-o gestul adamic al „luării în stăpânire” prin numire: exploratorul dă nume noi ținuturilor, fără să se cramponeze, de regulă, de numele lor indigene, și aceasta pentru că navigatorul european privea teritoriile nou descoperite cu un ochi adamic, ca pe o „lume nouă”, fără istorie, nelocuită de Om (deși populată de oameni). Urmând această logică a mentalității eurocentrice și cristiano-centrice precum și ritmul susținut al descoperirilor, harta „Lumii Noi” a devenit cu rapiditate, în

⁹ Marghidovici, *Op. Cit.*, p. 187-188.

¹⁰ Lomeli, *op. cit.*, p. 93-96.

jurnalele lui Columb, o transpunere în spațiu a calendarului catolic, principalele insule descoperite primind nume de sfinți.¹¹

Indiferent de argumentul (pretextul) folosit pentru cucerirea populațiilor locale, acest proces a fost unul uimitor, greu de explicat și chiar imposibil în lipsa cumulării unor condiții specifice. După cum afirmam anterior nu vom prezenta în această lucrare o descriere istorică detaliată a evenimentelor și episoadelor care au reprezentat Conquista, ci doar o scurtă prezentare a celor mai uimitoare situații în care două mari imperii, cel aztec și cel incas, sunt cucerite foarte repede în ciuda unei enorme diferențe de războinici. Vom încerca apoi să analizăm câțiva dintre factorii care pot explica acest succes.

În timpul cuceririi Americii nu a existat niciodată o mare armată expediționară spaniolă oficială, comandată de ofițeri și cu un armament coordonat și puternic. Toată *Conquista* s-a realizat printr-un instrument juridic numit capitulație (*capitulación*). Acestea erau concesiile regale acordate unui militar (*capitano*) prin care acesta obținea permisiunea de a forma o expediție pe care trebuia să o plătească din propriul buzunar și primea un teritoriu delimitat în care putea să efectueze acțiunea de cucerire și colonizare. Beneficiarul concesiunii trebuia să finanțeze sau să caute finanțare pentru expediție și cu cât mai mulți bani obținea cu atât această expediție putea fi mai mare atât ca număr de soldați, cât și în ce privește înzestrarea sa. De asemenea, expediționarii contribuiau financiar în majoritatea cazurilor pentru a putea participa, foarte puțini dintre ei fiind plățiți. Ei estimau care ar fi rezultatul acestei acțiuni, și în funcție de contribuție se împărțeau și câștigurile. După cum putem observa conquistadorii erau departe de ceea ce se putea numi o armată regulată. În mod normal, fiecare venea cu propriile armele: sabia și scutul și chiar, dacă erau mai bogați, cu propriul cal ceva foarte apreciat în acel timp; pierderea acestuia fiind o tragedie.¹²

În 1520, conquistadorul Hernán Cortes cucerește foarte rapid Imperiul Aztec din zona centrală a Mexic-ului de astăzi. Când au sosit spaniolii, populația aztecă era, în funcție de diverse estimări, între cinci și zece milioane de locuitori, prin urmare împăratul Montezuma al II-lea avea la dispoziție mii de războinici. Cortes începe această cucerire cu doar 553 de soldați, dintre care 13 înarmați cu muschete renescentiste relativ neevolute. Majoritatea celorlalți soldați erau înarmați cu săbii de oțel. Cortes deținea de asemenea 10 tunuri și 16 cai. Hernán Cortés, mai avea doar 508 oameni, când a cucerit Tenochtitlán, un oraș cu un sfert de milion de locuitori, capitala Imperiului Aztec.¹³

În 1532 Francisco Pizarro a ocupat Imperiul Inca care domina zona în care se află astăzi Peru, Bolivia, Ecuador, nordul Chile și o parte din Columbia, dominație care se impusese doar cu câțiva ani înainte de venirea spaniolilor și care avea în jur de 16 milioane de locuitori. Deși relativ recent Imperiul Incas reușise să construiască o birocrație extinsă și complexă, cu care își controlau supușii, și incluseră mare parte dintre războinicii populațiilor înfrânte în armata lor. Cu doar câteva săptămâni înainte de apariția lui Pizarro, împăratul incas Atahualpa dobândește tronul după un război civil între mai mulți pretendenți. Conflictele interne au fost unul dintre factorii care au făcut ca o armată estimată a număra între 40.000 și 80.000 de oameni, a fost învinsă de doar 200 de oameni a lui Pizarro, dintre care 62 erau călare. În bătălia de la Cajamarca Pizarro a avut doar 177 de soldați când a câștigat împotriva a 40.000 de soldați incași.¹⁴

Situațiile aceste au fost frecvente, astfel: Jiménez de Quesada a cucerit Noua Granadă cu mai puțin de 700 de soldați. Pedro de Valdivia a început ocuparea Chile cu 12 soldați și a terminat-o

¹¹ Ștefan, Ana-Maria, „Lumea celuilalt ca „lumea cealaltă”: de la imaginarul Europei pre-moderne la imaginarul secolului XXI” în *ACTA IASSYENSIA COMPARATIONIS*, 8/2010, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 347.

¹² Restall, Matthew, Fernández-Armesto, Felipe, *The Conquistadors. A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2012.

¹³ Davis, Paul K., *Encyclopedia of Invasions and Conquest. From Ancient Times to Present*, Millerton: Grey House Publishing, 2006, p. 189.

¹⁴ *Ibidem*, p. 190.

cu aproximativ 150. Álvaro Núñez Cabeza de Vaca a explorat și a pus bazele cuceririi pașnice a întregului sud al actualului Statele Unite, cu doar 2 însoțitori.¹⁵

Civilizațiile aztece și incașă nu s-au supus de bună voie dominației spaniolă, și ambele culturi s-au opus înverșunat invadatorilor. Cum putem explica atunci, faptul că atât de puțini spanioli au putut triumfa peste o populație de asemenea dimensiuni? Rasiștii europeni din secolele ce au urmat *Conquistei*, pretindeau că aztecii și incașii erau docili prin natura lor și inferior spaniolilor, stare de fapt ce a făcut posibilă cucerirea. În ultimele decenii, studiile în acest domeniu au respins astfel de explicații simpliste și naive, și au emis o serie de ipoteze și explicații mai convingătoare.

Majoritatea cercetătorilor consideră ca principali factori care au favorizat aceste victorii aparent incredibile ar fi următorii:

- Pregătirea militară superioară și armamentul mai dezvoltat de care dispuneau spanioli.
- Superioritatea tehnologică și informațională a spaniolilor față de indigeni.
- Factorul religios și existența unei mitologii locale care a făcut ca inițial spaniolii să fie considerați zei sau trimișii acestora.
- Alianța spaniolilor cu o serie de popoare și triburi cucerite sau supuse de azteci sau cu una dintre taberele din războiul civil al incașilor.
- Bolile aduse de europeni și în fața cărora localnicii nu aveau dezvoltată imunitatea.¹⁶

Strategia și pregătirea militară erau extrem de importante. Spaniolii aveau în spate câteva secole de luptă împotriva „necredincioșilor” din peninsula, iar habitatul lor natural era frontiera, dormitul în aer liber, fiind gata în orice moment pentru luptă. Astfel s-a forjat rezistența și spiritul de luptă al celebrelor „*tercios españoles*” care, în acea perioadă, au devenit faimoase în întreaga Europă. Noile tehnici militare și folosirea unor arme superioare au avut un rol important în cucerirea Americii. Din punct de vedere tehnologic spaniolii erau net superiori, de exemplu: nativii cunoșteau roata dar nu și utilizarea ei; indigenii nu posedau tehnica realizării de aliaje, deși produceau obiecte din metale prețioase mai ales cu scop religios.

Europenii din anii 1500 erau obișnuiți să șarjeze asupra dușmanilor imediat ce se apropiau de câmpul de luptă. Între populațiile native războiul era guvernat de reguli diferite. Războinicii azteci și incași se angajau adesea în ritualuri preliminare, în care luptele erau precedate de o confruntare neînarmată cu adversarul. Când Pizarro l-a capturat pe împăratul Inca și a masacrat gărzile sale de elită, care fuseseră eficiente în luptele împotriva altor triburi americane, acestea erau în esență neînarmate, anticipând că lupta reală va avea loc mai târziu în cursul zilei.

Spaniolii, au știut de asemenea să profite de protocoalele rigide ale americanilor nativi, conform cărora, dacă generalul sau șeful armatei cădea, toți soldații săi fugeau în teroare. Pentru a face lucrurile și mai complicate, în bătălii era foarte ușor să identifice comandanții din cauza hainelor și a penajului pe care îl purtau, motiv pentru care în multe cazuri spaniolii și-au concentrat atacul asupra aceluși lider, odată căzut acesta, asta însemna sfârșitul bătăliei. Hernán Cortés, a făcut acest lucru în bătălia de la Otumba, învingând o armată infinit superioară după ce a ucis comandantul acesteia.

De asemenea, unele obiceiuri ale nativilor au oferit avantajelor militare spaniolilor, ca de exemplu faptul că în Mexic războinicii nu doreau să-și ucidă adversarii în timpul bătăliei, ci doar să-i rănească pentru a putea să îi captureze și să-i ducă la altarul de sacrificiu.¹⁷

O mare discrepantă era și între armele celor două tabere aflate în conflict. Deși multe imagini ulterioare arată trupele spaniole armate cu archebuze/muschete cu care îi masacrează pe

¹⁵ *Ibidem*, p. 191.

¹⁶ Keen, Benjamin, Haynes, Keith, *A History of Latin America. Ancient America to 1910. Vol. I*, New York: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, 2009, p. 68.

¹⁷ Heath, Ian, *The armies of the Aztec and Inca Empires, Other Native Peoples of the Americas, and the Conquistadores 1450-1608*, Guernsey: Foundry Books, 1999, p. 57-61

indigenii neînarmați, rolul armelor de foc a fost exagerat atât în ceea ce privește numărul lor, cât și a eficienței acestora. Astfel, arcebuzele necesitau cunoștințe tehnice sporite din partea armurierului ceea ce le făcea scumpe pentru conquistadorul de rând, ca atare numărul lor a fost redus (13 a avut Cortes și 3 Pizarro). De asemenea, arcebuzele erau eficiente în cazul războiului clasic în care trupele se înfruntau direct pe câmpul de luptă, în timp ce în condițiile luptei de gherilă în zone tropicale umede ele erau aproape inutile (dura destul de mult până se încăreau și se armau, apoi aprinderea fitilului care se făcea cu o meșă aprinsă la rândul ei cu un amnar dura foarte mult și de multe ori se dovedea imposibilă dată fiind umezeala care făcea inutilizabil praful de pușcă). Rolul lor era mai mult psihologic sperind inamicul, dar eficiența era scăzută (în timpul necesar pentru pregătirea și tragerea cu o arcebuza un arcaș indigen putea trage peste 20 de săgeți).¹⁸

O armă de foc utilizată în Conquista va fi falconetul, un mic tun de bronz fixat de obicei pe nave, dar care putea fi demontat și transportat cu catări. Acesta a fost folosit în general împotriva grupurilor de inamici, în bătăliile purtate de Hernán Cortés la Tenochtitlán și de Pizarro în Cajamarca. Nu trebuie însă exagerat nici numărul acestora, Cortés dispunând de 3, iar Pizarro de unul.¹⁹

Principalele arme care au făcut diferența erau cele de metal, iar factorii care au fost într-adevăr decisivi au fost săbiile, sulițele, lăncile, securile, pumnalele, cuțitele, arcurile, armura. Nativii nu cunoșteau fierul și oțelul, dar erau buni prelucrători ai pietrelor, celebre (mai ales datorită imaginilor din cronică) fiind săgețile cu vârf de obsidian (puteau străpunge o armură de la 30 de metri), săbiile de lemn cu micro-lame de obsidian, cu care puteau decapita un cal dintr-o lovitură și praștiile cu care aruncau diverse proiectile. Cu toate acestea superioritatea armelor metalice ale spaniolilor, precum și siguranța oferită de armură au oferit un avantaj major în luptele corp la corp.²⁰ Un element important în lupte a fost utilizarea de către spanioli a cailor (16 a avut Cortés și 62 Pizarro) și a câinilor de luptă. Calul a fost un element psihologic, pentru că populațiile native necunoscând acest animal îl considerau unul mitic și erau înspăimântați de acesta. În zonele muntoase totuși calul își dovedește limitele iar catării, și mai ales lamele utilizate de indigeni pentru transport, erau mult mai utile.²¹

Francisco Morales Padrón²² evidențiază rolul pe care spiritualitatea și mitologia l-au avut în cucerirea Americii. Culturile native, la fel ca și cea spaniolă, erau profund teocentrice, ca atare fundamental era nu cine deține mai mulți sau mai puțini soldați, ci cei care beneficiază cel mai mult de sprijinul divin. Este o realitate faptul că spaniolii au dat impresia localnicilor că zeul creștinilor era de partea lor și mulți indigeni au pierdut motivația pentru a continua lupta.

În plus, printre indieni existau o serie de mitologii, adesea comune între popoare diferite, care proceau că într-o zi niște oameni reprezentanți ai zeităților vor veni de pe cealaltă parte a mării pe niște case plutitoare, având piele deschisă la culoare și barbă, acești urmând să distrugă culturile lor vechi și să creeze o civilizație nouă și superioară. Printre azteci, acest mit a fost legat de Quetzalcoatl, printre incașii de Viracocha, iar la Mujicas a fost legat de Bochica. De asemenea a circulat mitul potrivit căruia spaniolii, ca și caii lor, erau nemuritori.

Majoritatea specialiștilor consideră că victoriile spaniolilor nu ar fi fost posibile fără sprijinul oferit de populațiile locale care fuseseră ocupate de marile imperii și care așteptau doar ocazia pentru a se răscula și a termina cu dominația aztecă sau incașă. De acest lucru au profitat foarte bine aproape toți conquistadorii. Hernán Cortés fără Tlaxcaltecas sau Chichimecas nu ar fi putut ocupa orașul Tenochtitlán, armata cu care a atacat capitala statului aztec numărând

¹⁸ *Ibidem*, p. 148-150

¹⁹ *Ibidem*, p. 154.

²⁰ *Ibidem*, p. 163.

²¹ *Ibidem*, p. 175.

²² Morales Padrón, Francisco, *Istoria descoperirii și cuceririi Americii*, București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 187 – 190.

aproximativ 200 000 de oameni, din care spaniolii erau un număr infim.²³ Pizarro a știut foarte bine să exploateze problemele și nemulțumirile create de războiul civil dintre Atahualpa și fratele său Huáscar (de altfel unul dintre motivele pentru condamnarea la moarte a lui Atahualpa de către un tribunal spaniol a fost asasinarea fratelui său, iar după moartea sa ultimii săi adepți sunt înfrânți cu ajutorul lui Manco Inca, un alt frate al său).²⁴

Un rol special în cucerirea Americii, dar și în perioada imediat următoare, îl va avea criza demografică provocată de bolile aduse de europeni. Jared Diamond rezumă cauzele victoriei lui Pizarro (considerată paradigmatică pentru cucerirea spaniolă) în „*tehnica militară bazată pe arme de foc și oțel și cai, bolile infecțioase endemice în Eurasia, tehnologia maritimă europeană, organizarea politică centralizată a statelor europene, și scrierea.*”²⁵ Dat fiind că după popularea Americilor de către populații provenind din zona siberiană, contactele cu alte populații euro-asiatice au fost aproape inexistente, strâmtoarea Bering asigurând izolarea continentului american, populațiile native pierduseră imunitatea la o serie de boli infecțioase. Odată cu venirea europenilor aceste boli (variolă, vărsat, tifos, difterie, gripă etc) reapar și produc enorm de multe victime. Înainte de cucerirea orașului Tenochtitlán de către Hernán Cortés o treime din populația acestuia moare din cauza virusului variolei. Situația este și mai tragică în Imperiul Incas unde prima epidemie de variolă a fost în 1525 omorând între alții pe Împăratul Huayna Cápac, tatăl lui Atahualpa. Noi epidemii de variolă se declanșează în 1533, 1535, 1558 și 1565, precum și cea de tifos în 1546, gripă în 1558, difterie în 1614 și vărsat de vânt în 1618. Potrivit unor estimări 90% din populația imperiului Inca moare în aceste epidemii.²⁶

Există însă și un revers, astfel unele boli tropicale pentru care spaniolii nu aveau imunitate vor face ca anumite expediții spaniole să piardă între 30% și 50% dintre membri din cauza acestora. De asemenea conquistadorii spanioli nu doar au adus boli, ci au și purtat în Europa, cel mai cunoscut caz fiind cel a sifilisului.

Deși intenția primelor acțiuni a fost în principal economică, curând, spiritul religios și de cruciadă a predominat, mai ales că Papa Alexandru al VI-lea a acordat prin bule papale teritoriile descoperite către coroana castiliană, cu condiția ca localnicii acestor ținuturi să fie convertiți la catolicism. Aceasta a făcut ca Biserica Catolică să joace un rol important în cucerirea Americii, fiind arma morală și culturală a dominației spaniole asupra popoarelor indigene. Inițial, principiul „Teritoriilor pentru creștinism” sau câștigarea sufletelor pentru Biserică a justificat utilizarea violenței ca un mecanism de convertire forțată. Trebuie să remarcăm, totuși, că prin *Deus Sublimis* bula papală promulgată de Papa Paul al III în 1537, se afirmă dreptul popoarelor indigene la libertate și de a primi o educație creștină. Aceasta a ferit populația indigenă decimată de brutalitățile sclaviei, dar nu și de o impunere culturală care a interzis obiceiurile lor și a condamnat cele mai multe dintre limbile native la dispariție. Cu toate aceste mulți clerici au fost obligați să învețe limbile nativilor și să traducă textele biblice în aceste limbi, pentru a garanta înțelegerea mesajului evanghelizării.

Sunt faimoase distrugerile obiectelor de artă indigene considerate păgâne sau idolatre, la îndemnul preoților catolici. În acest proces de distrugere apare unul dintre cele mai paradoxale și interesante personaje, este vorba de Diego de Landa, al doilea episcop de Yucatan, care în 1562 ordonă arderea în piața din Mani a tuturor scrierilor indigene considerate opera diavolului. Astăzi mai supraviețuiesc doar 4 Codex-uri Maya numite după bibliotecile/orașele în care se află: *Codex Dresdensis*, *Codex Parisianus*, *Codex Troano* și *Codex Cortesianus*.²⁷ Tot el, însă, va colecta o

²³ Matthew, Laura E., Oudijk, Michel R., *Indian Conquistadors. Indigenous Allies in the Conquest of Mesoamerica*, Norman: University of Oklahoma Press, 2007. P. 67

²⁴ Mountjoy, Shane, *Francisco Pizarro and the Conquest of the Inca*, Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2006, p. 108.

²⁵ Diamond, Jared, *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies*, W. W. Norton Company, 1997, p. 80

²⁶ Lovell, George W., Cook, Noble David, *Juicios secretos de Dios. Epidemias y despoblación indígena en Hispanoamérica Colonial*, Quito: Ediciones Abya-Yala, 1999, p. 19.

²⁷ Green, Jen, Fiona Macdonald, *The Encyclopedia of the Ancient Americas*, London: Hermes House, 2003, p. 55

serie de informații din surse locale pe care le va compila într-un manuscris din 1566 și intitulat „*Relacion de las cosas de Yucatan*” (Istorisiri despre unele lucruri din Yucatan), alături de o serie de reproduceri după hieroglifele maya.²⁸

Este interesant de observat că populațiile indigene au preluat aproape imediat simbolurile creștine, în spatele lor ascunzându-se însă zeități indigene. Rezultatul acestui sincretism este vizibil pretutindeni: Christ-ul latino-american are figura unei persoane care se sacrifică voluntar pentru salvarea oamenilor, la fel cum o face și Quetzalcóatl, adevărat Prometeu indian, liberator al oamenilor cărora le-a adus cunoașterea. Fecioara Maria apare strălucitoare fiind asimilată fie lui Malinche fie unei zeiți aztece, Tonatzin. Zeul războiului Xango, devine Sfântul Gheorghe, iar Notre Dame de la Regla, protectoare marinarilor și patroana Havanei, disimulează imaginea zeiței africane a mării, Yemaya.²⁹

Ca o concluzie este important să subliniem că în multe lucrări atunci când se vorbește despre cucerirea Americii, mulți tind să o prezinte ca o călătorie de plăcere realizată de spanioli pe teritoriile americane și nu este așa. Aceste expediții de cucerire au cunoscut probleme constante, au trebuit să depășească o mulțime de obstacole și multe dintre ele s-au încheiat cu eșecuri radicale, nimeni nu a obținut nimic pe gratis, deci nu trebuie să negăm ambiția, îndârjirea și capacitatea de jertfă a acelor oameni care au căutat un viitor mai bun, care au străbătut mii de kilometri pe o marea violentă și necunoscută, care au mers mii de kilometri prin junglă, deșerturi, munți și terenuri pline de inamici care așteptau să-i ucidă de îndată ce lăsau garda jos pentru un minut.

Nu este o încercare de a scuza sau oculta anumite evenimente care au fost, fără îndoială, violente și în multe cazuri s-au manifestat sub forma unor atrocități dure, dar nu trebuie să uităm în ce epocă istorică ne situăm și ce metode existau.

BIBLIOGRAPHY

1. Belu, S., Goldenberg, S., *Epoca marilor descoperiri geografice*, București: Editura Științifică, 1971.
2. Ceram, C. W., *Zei, morminte, cărturari*, București: Editura Științifică, 1968.
3. Diamond, Jared, *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies*, W. W. Norton Company, 1997.
4. Davis, Paul K., *Encyclopedia of Invasions and Conquest. From Ancient Times to Present*, Millerton: Grey House Publishing, 2006.
5. Elliott, J. H., „The Spanish Conquest and settlement of America” în Leslie Bethell (editor), *The Cambridge History of Latin America. Volume I*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
6. Friederici, Georg, *El carácter del descubrimiento y de la Conquista de América*, México: Fondo de Cultura Económica, 1973.
7. Green, Jen, Fiona Macdonald, *The Encyclopedia of the Ancient Americas*, London: Hermes House, 2003.
8. Grunberg, Bernard, „El universo de los conquistadores: resultado de una investigación prosopográfica” în *Signos Históricos*, nr. 12, iulie-decembrie, México: Universidad Autónoma Metropolitana, 2004.
9. Heath, Ian, *The armies of the Aztec and Inca Empires, Other Native Peoples of the Americas, and the Conquistadores 1450-1608*, Guernsey: Foundry Books, 1999.
10. Keen, Benjamin, Haynes, Keith, *A History of Latin America. Ancient America to 1910. Vol. I*, New York: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, 2009.
11. Lafaye, Jaques, *Los conquistadores*, Madrid: Siglo XXI Editores, 1981.

²⁸ Ceram, C. W., *Zei, morminte, cărturari*, București: Editura Științifică, 1968, p. 281.

²⁹ Pantelimon, Răzvan Victor, „Politică și societate în America Latină: o introducere” în Răzvan Victor Pantelimon și Gheorghe Stoica (coordonatori), *Tendințe actuale în politica latino-americană*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, București, 2007, p. 14.

12. Lomelí, Claudia López, *La polémica de la justicia en la conquista de América*, Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 2002.
13. Lovell, George W., Cook, Noble David, *Juicios secretos de Dios. Epidemias y despoblación indígena en Hispanoamérica Colonial*, Quito: Ediciones Abya-Yala, 1999.
14. Maghidovici, I. P., *Istoria descoperirilor geografice*, București: Ed. Științifică, 1959.
15. Matthew, Laura E., Oudijk, Michel R., *Indian Conquistadors. Indigenous Allies in the Conquest of Mesoamerica*, Norman: University of Oklahoma Press, 2007.
16. Morales Padrón, Francisco, *Istoria descoperirii și cuceririi Americii*, București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1979.
17. Mountjoy, Shane, *Francisco Pizarro and the Conquest of the Inca*, Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2006.
18. Pantelimon, Răzvan Victor, „Politică și societate în America Latină: o introducere” în Răzvan Victor Pantelimon și Gheorghe Stoica (coordonatori), *Tendințe actuale în politica latino-americană*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, București, 2007.
19. Restall, Matthew, Fernández-Armesto, Felipe, *The Conquistadors. A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2012.
20. Ștefan, Ana-Maria, „Lumea celuilalt ca „lumea cealaltă”: de la imaginarul Europei pre-moderne la imaginarul secolului XXI” în *ACTA IASSYENSIA COMPARATIONIS*, 8/2010, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.